

ԱՐՄԱՎԻՐ

Առմավիրու կղասնողարի երկրամասի հայաշատ ընակավայրերից չ: Քաղաքը հիմնադրել են 1839 թ. չերքեզահայերը: 1856 թվականին այստեղ ապրել է 2758, իսկ 1876 թ.: 3715 հայ բնակի: 1911 թ. վիճակագրական տվյալներով քաղաքի 37220 ընակչից 5518-ը հայեր էին: 1974 թ. 155 հազարանոց Արմավիր քաղաքում ապրում էին 8200 հայեր¹: Մերաղնյա հողերը՝ կառույցներից առ այսօր պահպանվել է Ս. Ասավածածին դործող եկեղեցին, որի շինաքարը՝ աղոյւսը, բերված է Առավողովից դրասաներով և հապուկ այդ նպատակի համար կուրան գեախ վրա կառուցված լասաերով: Եկեղեցին կառուցելու համար կաղմակերպվել է Հանդագետական կառույցը, որի ընթացքում առատաձեռն է դտնվել Նոր Նախիջևանցի մեծահարուստ Դ. Դոլուխանյանը, որի ընթացքում առատաձեռն է դտնվել Ռուսական կառավարությունն այդ նպատակի համար արամադրել է 5000 ռուբլի: 1850 թ. քաղաքը համալրվում է չերքեզահայերով: Դավիթ Դոլուխանյանը կառուցում է դպրոց: Նա ծնունդով Մոդոկից էր, ըայց ապրում էր Նոր Նախիջևան քաղաքում:

Հիոնական չերքեղների և նոդայցիների ասպասակությունների ժամանակ Արմավիրի բնակիչներն իրենց երեխաներին ու կանանց թաքցնում էին եկեղեցու ներսում։ Այսաեղ էր դանգում քաղաքի հռչակավոր շուկան, ուր աեղի էին ունենում աշխույժ ապրանքափոխանակություն և անայնադրժական ապրանքների վաճառք քաղաքացիների և չերքեղական մոռակա տույների միջեւ։

Արմավիր քաղաքը մեծապես առնչել է Հայրենական պատերազմի շրջանում. ավերվել և ոչնչացել են բաղմաթիվ մոնումենաալ կառուցյաներ, որոնցից բարերախտարար փրկվել և մեղ է հասել դմբեթակիր եկեղեցին՝ կառուցված հայ ճարաապեառթյանը հարազաա հորինվածքով:

Տաճարն ունի բնդարձակ դակ, որաեղ հանդչում են առաջին չերքեղահայ քահանա Վարդան Գասպարյանցն ու Կարապետ վարդապետ Արծիվյանը:

Կառույցի պատճեր՝ ներքուստ և արագուստ, չունեն արձանադրություններ, եթե նկատի չունենանք սրբապատճերներ նվիրարերողների հիշտակտղորությունները:

Ա. Աստվածածին եկեղեցու բակ

564. Տապանաքար սև, ողորկ մշտկված մարմարից՝ սպիտակ կրքաքարե պապանդանի վրա: Գանվում է եկեղեցու հյուսիսային տպահ մոռ: Երկու կողմերին փորադրված է: Մի կողմին՝ Յառը:

ԱՐԱՋԻՆ ԶԵՐՔԵԶԱԿԱՅԱՅ ԲԱՀԱՄԱՅ ՎԱՐՊՈՒՄ ԱԿԱԴ ԲՈՒԺԱՅԱ ԳԼՈՒԽՈՒՄԱՅ

ԴՐԱ ՀԱՅՈՒԹ ՅԵՍ ՎԻՇՆՈՎԵՎԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԸՆԴ-

ԴԱ 1833 ՄԺՒ. ՀՈՒՆԻ 1899 ԱՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 11-ԻՆ:

Հուսանկ. 147

¹ Հայկական Սովետական Հանրագիտարան, Բ. Բ., Երևան, 1976, էջ 91;Տե՛ս նաև Պօրքան Խ. Ա., Происхождение Чоркессогаев и основание г. Армавира «Лицентъ» 1921 № 5.

2 С्�в'я Справка об историческом архитектурном памятнике г. Армавира «Церковь иконы Богородицы». 1971, № 3.

ԱՌԱՋԻՆ ԶԵՐՔԵԶԱՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅ ՎԱՐԴԱՆ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ԴԱՍՊԱՐԵԱՆՑ / Ի ՏԵՐ
ՀԱՆԳԵԱԻ ՅԵՏ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ./ ԾՆ. 1833 ԱՄՒ. ՀԱՆԳ. 1899
ԱՄՒ. ԴԵԿՏԵՄԲՐԻ 11-ԻՆ:

565. Մյուս կողմին՝ նույն արձանադրությունը, ապս՝ նաև՝ թաղ, որի ձախում փորադրված է խաչ, խսկ աշում՝ բացված դիրք, սառուե՛ 5 տող.

ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ ՆՈՐ ՏԱՄ / ԶԵԶ, ԶԻ ՍԻՐԵՑՔ ԶՄԻՄԵԱՆՍ, ՈՐՊԵՍ ՍԻՐԵՑԻ ԵՍ ԶԵԶ ԶԻ / ԵՒ ԴՈՒՔ ՍԻՐԵԱԶԻՔ ԶՄԻՄԵԱՆՆՍ / ՅՈՎՀ. ԺԳ. 34:

566. Տապանաքար՝ կրաքարե պատվանդանով, վրան դրված սպիտակ մարմարե հասա սալաքարին փորադրված է 12 առղ: Գանվում է եկեղեցու հյուսիսային պատի մոտ, նախորդից փոքր-ինչ հեռու:

ԱՐԴԻԴԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱԿԵՐՔ ՔԱՎԱՐՈՒՄ
ԸՆԴ ՀԱՐՄԱՆ ԱԽՎԳԻ ԱՍ ԼԱՇԱՐԻՔ ՔԱՎԱՐՈՒՄ
ՅՐՈՒԵԼ ՈՅ ԶԵՐՔԵՑ ԱՆՀՈՒՐ ՀԱՅԿԱՆՑ
ԱՆ ԳՏԱՆ ԸՈՓՈՓԵՔ ՔԱՅ ՊԱՀԾՈՎ ՀԱԿԱՏԵՑ
ԶԱՎԱՆ ՏԻՄԱՆ Ի ՎԱՅԱԿԻԻ ՀՕՏԵՆ ՓՈՂԿԱԿ
ԱՇԱՄՈՐ ԵՐԱԿՈՒՄԿՅ ԿՈՅ ԸՆԴ ԷՄԱՆԱՌԱԿ
ԽԱՆԿՈՒՆ ԲԱՐԱԿՈՒՄ ՅԱՇԽԱՆ ԻՆ ԿԵՆԵՑ
ՄԻԵՑ ԱԱՏԱՐ ԱՄԱԿԵՐԸ ԳԵՐԵԼԵՑ ԳԵՐԵԼԵՑ
ԵՌԱԿԱՆ ԵՌԱԿԱՆ ՄԱՆԱԿ ԱՆՄՈՒՆ
ԱՐԵՎՈՒՄ Ի ԻՐՈՒՆ ՄՐԱՎԱՐ ՀԱՅԿԱՆՑ
- ԱԽՎԱՆԱԾ, 102 ԱՐԿ Յ Յ ՄՊՈՒՄ

1866 טבת

ԱՐՄԻՆԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱԿՊԵՏ ՔԱԶԱՐԹՈՒՆ
ԸՆԴ ՎԻՄԱԻՄ ՀԱՆԳԹԻ ԱՍՏ ԼԻ ԱԻՊԻՐԲՔ ՊԱՏԱՐՈՒՆ
ՑՐՈՒԵԼՈՅ Ի ԶԵՐԳԵԶՈ ԱՆՑՈՎԻԻ ՀԱՅԿԱԶՈՅՑ՝
ՍՍ. ԳՏԱՄ ԸՖՈՓԻՉ ՔԱՋ ՊԱՇՏՊԱՆ ՀԱՄԱՏՈՅ,
ԶԱՆԶՆ ՏՈՒԵԱԼ Է ՎՏԱՆԳՍ ԻՒՐ ՀՕՏԻՆ ՓՈԽԱՆԱԿ,
ԱՀԱՄՈՐ ԼԵՌՆՈՐԴԵԱՅՑ ԿԱ.8 ԸՆԴԴՂԵՄ ՆԱՀԱՏԱԿ,
ԱՆՆԿՈՒՆ ԲԱԶՄԱԾԻԱՏ ՑՎԱԽՑԱՆ ԻՒՐ ԿԵՆԱ.8'
ՄԻՇՏ ՍԱՏԱՐ ՀԱՄԱԶԳԵԱ.8 ԳԵՐԵԼՈՊ ԳԵՐԵԴԱՐՉ.
ԵՐԱԽՏԵԱ.8Ն ՅԻՇԱՏԱԿ ՄՆԱՍ.8Է ԱՆՄՈՒԱ.8
ՍԵՐԸՆԴՈՅ Ի ՍԵՐՈՒՆԴՔ ԱՐՄԱԿՐՈՅ ՀԱՅԿԱԶԱՆՑ.
[Վ]ԱԽՑԱՆԵԱԼ 102 ԱՄԱ.8 յՅՈ ՕԳՈՍՏՈՍԻ / 1866 ԱՄԻ:

Литература, 148

Ա. Աստվածածին Եկեղեցու Անրսի արձանագրություններ

567. ԲԵՄԻ ՀՅՈՒՍԽԱՅԻՆ ԿՈԴՄՈՒՄ, ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈւ պատկերի տակ դրված դադարածև փայտա արկդի վրա՝ ելնդավոր տառերով՝ 3 առդ.

ՅԵՒՆ ՆԵՐՍԻՆ ՀԱԳՑԼ, ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
1884 Ի 26 ՀՈԿ ԱՌԵՐ Ի ԱՊՈՂՎՐԴՈՅՑ
ԱՐՄԱՆԻ ԵՒ ՕՏԱՐՎԿԱՆԱՅ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿ ՆԵՐՍԵՍ ՀԱՆԳՈՒՅՑ ՅԵԱԼ
ՊԱՏԻՒԱՐՔԻ / 1884 Ի 26 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ. ՆՈՒԵՐ Ի
ՃՈՂՈՎՐԴՈՑ ԱՐՄԱՆԻ ԵՒ ՕՏԱՐԱԿԱՆԱՑ:

લિનુંગા. 149

Սրբապատկերների հիշատակագրություններ

568. Դավիթ մարգարեի պատկերի ստորև՝
ՁԻՇԱՏԱԿ է ՍԱՀԱԿԱՅ ԲԱՐՄԱՆԵԱՆ ՍԵՖԵՐԵԱՆՑ:

569. Պողոս առաքյալի պատկերի աակ՝
ՁԻՇԱՏԱԿ Է ՊՈՂՈՍԻ ՊԵՏՐՈՍԻՆ, ԱԽԹԵՐԵԱՆ. 8: